

**МОВЛЕННЄВА ПОВЕДІНКА ВИКЛАДАЧА
ЯК ФАКТОР ІНТЕНСИФІКАЦІЇ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ У
ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УСНОГО МОВЛЕННЯ**

Проблеми педагогічного спілкування активно розглядаються на сучасному етапі, оскільки оптимальна організація такого спілкування сприяє інтенсифікації навчального процесу. Це питання є предметом дослідження як у нашій країні, так і за кордоном.

Педагогічне спілкування - це, як правило, спілкування викладача зі студентами на заняттях, що сприяє активізації пізнавальної діяльності студентів. Викладач - центральна фігура педагогічного спілкування, від його професійного уміння організувати на заняттях спілкування залежить успішність педагогічного процесу загалом. Для викладача уміння оптимально висловлюватися - професійна необхідність.

Мета цієї статті - узагальнити ту корисну інформацію, яка є у дослідженнях, що торкаються проблем мовленнєвої поведінки викладача на заняттях. Це важливо для викладачів у їхній повсякденній роботі. Більшість досліджень стосується середньої школи, але деякі положення і висновки актуальні також і для роботи зі студентами. Запропоновані рекомендації не є готовими рецептами, оскільки в конкретних випадках спілкування реально діє багато соціальних, психологічних та інших екстралінгвістичних факторів, які впливають на зміст висловлювань. Приклади, що наводяться у статті, взяті переважно із книги американських дослідників Гуда і Брофі [2], це - висловлювання викладачів, зафіксованих у протоколах занять і прокоментованих авторами книги, причому аналіз висловлювань проводився із урахуванням ефективності їх впливу.

У низці робіт показано, що мовленнєве спілкування не завжди відбувається ефективно, що пояснюється складністю природи педагогічного спілкування, особливо іноземною мовою.

Мову викладача можна розглядати як сукупність мовленнєвої діяльності, спрямованої на вирішення комунікативних педагогічних завдань. У дослідженні СЯ. Ромашиної[4] проаналізовано 15 тисяч висловлювань викладачів іноземних мов і пропонується класифікація мовленнєвих ситуацій на функціональній основі. При правильно організованому спілкуванні з'являється можливість інтенсифікувати навчальний процес і підвищити мовленнєву активність студентів засобами мовного впливу. Однак, на думку деяких дослідників, ці функції часто здійснюються неадекватно. Іноді викладачі не володіють, набором функціональних мовних одиниць, часто у мовленнєвому спілкуванні викладачів переважають негативні спонукання – наказ, розпорядження,

зауваження – і відсутні такі форми спілкування зі студентами, як прохання, пропозиція, похвала і т.п. Зразки таких мовленнєвих висловлювань не були об'єктом спеціального вивчення у вищих навчальних закладах, і як результат -відбір мовних засобів здійснюється викладачами стихійно, інтуїтивно, і тому реалізація функцій педагогічного спілкування дуже послаблюється.

Практика показує, що педагогічний вплив на особистість студента послаблюється, якщо не створені оптимальні умови протікання психічної діяльності, зокрема, в емоційній її сфері. Для створення емоційно доброзичливої атмосфери на заняттях, особливе значення має психолінгвістична доцільність використання певних мовних засобів під час педагогічного спілкування. Діяльність викладача щодо організації уваги студентів, корекції їх помилок, оцінці їх мовленнєвої діяльності найтіснішим чином пов'язані зі здійсненням міжособистісних контактів.

Багато методистів, зокрема, Г.О. Китайгородська[3], радять педагогам більше розповідати про себе, про своїх друзів, про цікаві факти і події, стимулювати активність студентів парадоксальними твердженнями. З іншого боку, пропонуючи студентам висловитися, бажано врахувати їх інформативність із певного питання, смаки і погляди, симпатії й антипатії, інтереси і нахили.

Необхідно орієнтуватися на доступність мовлення для розуміння, пам'ятати про оптимальний темп, оскільки розбіжність темпу мовлення співрозмовників на 10 відсотків створює труднощі для комунікації (навіть рідною мовою).

Нижче наводимо конкретні приклади висловлювань викладачів, характерних для різних етапів заняття і різних видів роботи зі студентами.

1. Початок заняття рекомендується виділити «стандартним сигналом» Наприклад: All right, let's begin. Потім іде пауза, щоб сигнал сприйняли. Бажано прокоментувати мету і завдання заняття, це допомагає сконцентрувати увагу студентів і створити чи посилити Мотивацію, оскільки мотивація діяльності впливає із усвідомлення її необхідності; потім можна перейти до матеріалу першої частини заняття.

2. Перехід до нового виду діяльності. Наприклад, після читання тексту: All right, let's see if we have understood the story. Після повторення граматичних правил: All right, you seem to know the theory, now let's see if you can apply it to a practical problem.

3. Презентація нової теми: викладач повинен виявити справжній ентузіазм та інтерес до предмета, що допомагає стимулювати зацікавленість студентів цією темою. Іноді необхідно заздалегідь сказати, що буде обговорюватися на занятті через декілька днів. Наприклад: During the next

four weeks I have three major objectives for us to cover. Іноді доцільно викликати ініціативу студентів: And what other topics do you want to learn during this time period? Потрібно ясно і чітко пояснити, чому для студентів важливо і потрібно знати цей матеріал.

4. Велика увага приділяється багатьма авторами проведенню опитування, бо при цьому виконується зразу декілька функцій: контролююча, коригуюча і оцінна.

Згідно з рекомендаціями методистів, під час проведення опитування слід враховувати, що питання повинні бути справжніми спробами отримати інформацію, а не риторичними зверненнями, кожне питання має бути сформульоване правильно. Наприклад, якщо треба привернути увагу до tense of the verb - видочасової форми дієслова у реченні, варто запитати : What tense is used in this clause? а не What do you see here? Не слід ставити цілу низку запитань відразу. Їх краще ставити послідовно, по-одному. Перш ніж студент відповість, немає смислу ставити нове запитання. Запитання мають бути короткими, не перевантажувати обсяг оперативної пам'яті. Бажано уникати: а) загальних запитань, б) так званих додаткових запитань, які є об'єктом вивчення на цьому занятті.

У дискусіях замість Do you agree with Ann? краще поставити «справжнє запитання», мета якого отримати пояснення: Why do you agree or disagree with...?s answer? Бажано не ставити запитання типу: Don't you agree?; What else?; What's another point?, оскільки їх формулювання не конкретні, а передбачена відповідь не може бути інформативною.

Обов'язково потрібно вимагати відповіді на поставлене запитання, хоч би типу - I am not sure; I don't know. Спочатку слід поставити запитання, а потім звернутися до будь-кого зі студентів, щоб усі члени групи були однаково уважними.

Є два способи вплинути на відповіді студента: а) за допомогою поставленого запитання, б) наступного запитання, наприклад: What do you mean? Why do you think that is so?

У першому випадку, потрібне роз'яснення чи додаткова інформація, у другому - розгорнута аргументація.

5. Для прямої стимуляції уваги іноді досить простих мовних сигналів: All right...; Well...; So..., які вказують на перехід до нового виду діяльності; іноді потрібно привернути увагу студентів запитанням типу: Now here is a really difficult question – Let's see who can answer it correctly. Можна попросити студентів прокоментувати попередню відповідь, можна привернути увагу того, хто відволікається, прямим звертанням, але при цьому замість: Peter what did Ann say? краще запитати: Peter, Ann says that... What do you think about it?

Не варто проводити опитування згідно з установленою черговістю чи за установленою схемою.

6. Особливу увагу слід приділяти оцінці й корекції відповідей студентів. Більшість авторів однозначні у ставленні до негативних оцінок: оцінки завжди повинні супроводжуватися позитивними емоціями.

Щодо позитивної оцінки, то її слід ставити частіше. Така оцінка не повинна бути перебільшеною чи заниженою, вона повинна бути конкретною і стимулювати подальшу активність; наприклад: That's very good (interesting); I never thought of this before; I am very pleased with the way you read the text... I noticed you've learned to use different kinds of grammar constructions in your speech; You worked hard, (go on); That's a good question; That's good work, you are really learning how to...

Ще одне важливе питання - виправлення помилок. Багато авторів рекомендують тактовно підказувати правильну відповідь, не перериваючи студента. Розгляд типових помилок слід робити потім, не порушуючи ходу дискусії чи відповіді.

Гуд і Брофі радять залучати студентів до участі у спільній дискусії, звертаючись до будь-кого персонально (наприклад: I'd like you to start the discussion by sharing with us the most interesting facts...) чи до усіх одночасно (I gave you a few review questions to think about, I'm interested in discussing this material with you...).

У багатьох роботах вказується на те, що для стимулювання мовленнєвої активності на заняттях з іноземної мови дуже ефективним є використання «wrong statement» [1]. У студентів з'являється бажання скористатися випадком, виправити викладача, показати свою правоту, відновити наукову істину. Автор підкреслює, то при цьому мобілізуються резерви пам'яті, активізується процес мислення, відступає страх перед мовленнєвими помилками.

Викладач, продумуючи завдання, повинен формувати їх так, щоб вони містили екстралінгвістичні цілі (наприклад, обмін науковою інформацією, розповідь про участь у конференції"), і таким чином, були адресовані як мовцю, так і слухачеві. Отже, завдання повинні бути комунікативно спрямованими.

Створення максимально доброзичливої атмосфери для протікання природнього мовленнєвого спілкування вимагає від викладача уміння правильно організувати стосунки у системі викладач - студент, викладач - колектив, студент - студент, студент - колектив.

Комунікативна діяльність викладача має бути зразком спілкування мовою, яка вивчається.

На думку відомого німецького психолога Ганса Лева, для цього потрібно стежити за тим, щоб не тільки форма вислову і техніка мовлення

були бездоганні, але й міміка, жести й орієнтація у просторі відповідали б змісту висловлювань викладача. Слід уникати вживання стандартних висловів, стежити за темпом і гучністю мовлення, посилювати вплив мови візуальними контактами.

Уміле використання усього комплексу мовленнєвих впливів у процесі навчання дозволяє значно підвищити ефективність занять, стимулювати комунікативну активність студентів.

Викладачі повинні свідомо і планомірно виробляти в собі відповідні навички з урахуванням вимог педагогічного такту і оптимізації міжособистісного спілкування у навчальному процесі.

Література

1. Берковская С.М. Обучение коммуникации // Вопросы методики обучения взрослых иностранным языкам. - М., 1982. - С.64-78.
2. Good T., Brophy J.E. Looking in classrooms. - N.-Y., 1973. - 60 с.
3. Методика интенсивного обучения иностранным языкам / Под ред. Бухбиндера В.А. и Китайгородской Г.А. - К.: Высшая школа, 1988.-343 с.
4. Ромашина С.Я. Обучение студентов речевому общению при формировании профессиональных умений учителя: Автореф. дисс. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук. - М., 1979. - 21 с.